

ІНСТРУМЕНТИ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

П. П. Коцубальський, М. В. Дубель

Анотація. У статті розкривається суть державного фінансового контролю в Україні, а саме під час повномасштабного вторгнення. Проаналізовано ключові виклики в системі фінансового контролю, зокрема недостатню координацію між наглядовими органами, низький рівень цифровізації та законодавчі прогалини. Дослідження показує перспективи впровадження новітніх технологій, автоматизації аудиту та реформування законодавства. Особлива увага приділяється важливості підвищення професійної кваліфікації системи та створенню єдиного державного фінансового моніторингу для забезпечення прозорості та ефективності управління державними фінансами.

Ключові слова: державний фінансовий контроль, бюджетний контроль, бюджетування, економічна безпека.

Вступ. Фінансова система держави є фундаментом її розвитку та стабільності. Від того, наскільки ефективно та прозоро використовуються бюджетні кошти, залежить економічна безпека країни, довіра громадян до влади та загальна стійкість державних інституцій. У сучасних умовах, коли глобальні кризи, політичні потрясіння та воєнні дії значно впливають на економічні процеси, питання контролю за державними фінансами стає ще більш актуальним.

Державний фінансовий контроль виконує ключову роль у системі управління публічними фінансами, забезпечуючи законність, ефективність і цільове використання бюджетних ресурсів. Надійна система контролю допомагає мінімізувати корупційні ризики, зловживання та неефективне витрачання державних коштів. Це особливо важливо в періоди економічної нестабільності, коли будь-які прорахунки у фінансовій політиці можуть мати серйозні наслідки для країни. Саме тому аналіз наявних підходів до фінансового контролю, оцінка їх результативності і пошук шляхів покращення є важливими завданнями як для науковців, так і для державних управлінців.

Метою статті є аналіз сучасного стану державного фінансового контролю в Україні, оцінка його ефективності та визначення основних проблем, що ускладнюють процес контролю за бюджетними ресурсами. Дослідження спрямоване на виявлення ключових викликів, зокрема недостатньої координації між контролюючими органами, низького рівня цифровізації та прогалин у законодавчому регулюванні. Також метою є обґрунтування необхідності модернізації механізмів фінансового контролю шляхом запровадження сучасних технологічних рішень, вдосконалення нормативно-правової бази та підвищення кваліфікації фахівців у цій сфері.

Ефективність фінансового контролю значною мірою залежить від законодавчої бази та діяльності відповідних державних органів. В Україні функцію фінансового нагляду виконують Рахункова палата, Державна аудиторська служба та місцеві контролюючі органи. Кожна з цих інституцій має свою сферу відповідальності, що забезпечує багаторівневу систему моніторингу та контролю за використанням бюджетних коштів. Втім, аналізуючи сучасні виклики та розвиток технологій, бачимо, що виникає потреба у модернізації механізмів фінансового контролю, зокрема у використанні цифрових рішень для моніторингу бюджетних потоків.

Значення ефективного державного фінансового контролю різко зростає під час повномасштабного вторгнення в Україну, оскільки змінюється підхід до розподілу бюджетних ресурсів, вимагаючи оперативного та прозорого фінансового управління. В таких умовах особливої важливості набуває контроль за використанням бюджетних коштів, оскільки саме його ефективність впливає на фінансову стійкість країни, її обороноздатність і соціальний захист громадян. Воєнні дії створюють додаткові ризики, зокрема корупційні загрози та нецільове використання фінансів, що потребує жорстких і надійних механізмів контролю.

Світові тенденції у сфері фінансового контролю демонструють активне впровадження новітніх технологій, зокрема штучного інтелекту, блокчейну та автоматизованих систем аналізу даних. Ці рішення дають змогу підвищити оперативність і точність перевірок, зменшити ймовірність зловживань і значно покращити ефективність фінансового моніторингу. Водночас їх впровадження потребує оновлення законодавчої бази та відповідного навчання фахівців, які займаються контролем фінансових потоків.

Дослідження проблем і перспектив удосконалення державного фінансового контролю є надзвичайно актуальним. Запровадження сучасних технологічних рішень, оптимізація законодавчого регулювання та підвищення координації між контролюючими органами сприятимуть прозорості державних фінансів, зміцненню економіки та зростанню довіри суспільства до державного управління. У зв'язку з цим необхідно детально проаналізувати поточний стан системи фінансового контролю, оцінити її ефективність і визначити шляхи покращення в умовах сучасних викликів.

Бюджетний контроль здійснюється на всіх рівнях управління фінансами: державному, регіональному та місцевому. Його головною метою є забезпечення виконання бюджетних призначень відповідно до чинного законодавства.

Таблиця 1

Рівні бюджетного контролю в Україні

Рівень контролю	Органи контролю	Функції
Державний	Рахункова палата	Контроль за використанням бюджетних коштів
Регіональний	Обласні ради, Державна аудиторська служба	Контроль за регіональними бюджетами
Місцевий	Місцеві органи самоврядування	Контроль за коштами місцевих бюджетів

Не дивно, що роль державного фінансового контролю в системі управління доволі важлива, оскільки завдяки йому забезпечується ефективний та раціональний розподіл бюджетних ресурсів. Його функціонування дає змогу запобігти нецільовому використанню коштів, підвищити рівень фінансової дисципліни та забезпечити прозорість у процесі розподілу державних фінансів. Дослідження останнього десятиліття виокремлюють декілька основних інструментів, що сприяють підвищенню ефективності такого контролю в Україні.

Цікаво, що у своїй роботі С. О. Попович підкреслює, що державний аудит виступає фундаментальним інструментом фінансового контролю, спрямованим на оцінку законності та результативності використання фінансових ресурсів. Він охоплює перевірку фінансової звітності, відповідність операцій нормативно-правовим актам та оцінку ефективності управління державними коштами. Автор роботи наголошує на важливості інтеграції соціально-економічних, організаційно-правових, інформаційно-комунікаційних, кадрових та дослідницьких компонентів для забезпечення комплексного підходу до державного аудиту [1].

Бюджетування, як ще один інструмент, є процесом планування та розподілу фінансових ресурсів, що дає змогу встановлювати чіткі фінансові цілі та контролювати їх досягнення. Б. С. Гузар та співавтори [2] підкреслюють, що впровадження системи бюджетування на підприємствах сприяє ефективному фінансовому контролінгу, допомагаючи оперативно реагувати на відхилення від запланованих показників та приймати обґрунтовані управлінські рішення.

Фінансовий контроль публічних закупівель є особливо вразливим до корупційних ризиків, тому ефективний фінансовий контроль тут має вирішальне значення. Б. Р. Мілих [3] акцентує на необхідності постійного моніторингу та аудиту процедур закупівель для забезпечення прозорості, відкритості та конкурентності, що підвищує довіру громадськості до державних інституцій.

Ефективність у сфері розподілу фінансових ресурсів дуже залежить від чіткого та сучасного нормативно-правового забезпечення. Так, М. О. Довга та О. П. Мельник зазначають, що вдосконалення правового регулювання, зокрема прийняття єдиного нормативного акта, який визначатиме концептуальні засади організації фінансового контролю, сприятиме підвищенню його ефективності та усуненню наявних прогалин у законодавстві [4].

Сучасні виклики вимагають впровадження новітніх технологій у процесі фінансового контролю. І. Г. Канцур та О. С. Петренко, досліджуючи механізми контролю витрат на цифровізацію, підкреслюють, що інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій дає змогу підвищити прозорість і ефективність розподілу фінансових ресурсів, а також своєчасність виявлення та усунення порушень [5].

Сучасна система здійснення фінансового контролю в Україні ґрунтується на комплексному підході, що включає широкий спектр інструментів. До них належать аудит, бюджетне пла-

нування, правове регулювання, контроль у спеціалізованих сферах, а також впровадження передових технологій. Завдяки такому поєднанню механізмів забезпечується високий рівень прозорості в розподілі фінансових ресурсів, досягається ефективність їх використання та посилюється відповідальність за дотримання фінансів.

Ефективне та успішне управління державними фінансами передбачає дієвий контроль за їх розподілом і використанням. Невід'ємною частиною цього процесу є державний фінансовий контроль, оскільки він спрямований на запобігання нераціональному витрачання бюджетних коштів, виявлення фінансових порушень і забезпечення прозорості фінансових потоків. Однак в Україні сьогодні система фінансового контролю зіштовхнулася із низкою проблем, які необхідно вирішувати негайно [6].

Однією з ключових проблем є недостатня координація між органами, що виконують контрольні функції. Відсутність чіткої взаємодії між цими установами спричиняє дублювання функцій і ускладнює процес аналізу державних фінансів. Як наслідок, перевірки можуть проводитися неузгоджено, що призводить до зайвих витрат ресурсів [7].

Ще одним викликом є низький рівень цифровізації та автоматизації контролю. Багато процесів досі виконуються вручну, що не тільки уповільнює процес обробки даних, але і викликає появу помилок і корупційних схем. Використання сучасних технологій, зокрема збір та аналіз даних за допомогою штучного інтелекту, могло б значно підвищити ефективність фінансового контролю, проте наразі такі рішення впроваджуються повільно [8].

Недосконалість нормативно-правової бази також залишається серйозною проблемою. Деякі законодавчі норми щодо перевірок є недостатньо деталізованими, що відкриває можливості для зловживань. Наприклад, відсутність чітких критеріїв проведення аудитів створює підґрунтя для ухилення від відповідальності та використання прогалин у законодавстві [9].

До того ж кадрове питання відіграє значну роль в ефективності фінансового контролю. Низька заробітна плата працівників контролюючих органів знижує їхню мотивацію та сприяє корупційним ризикам. Брак фахівців, які володіють сучасними методами аналізу фінансових операцій і цифровими технологіями, є ще одним фактором, що обмежує розвиток сфери [7].

Для підвищення ефективності державного фінансового контролю необхідно реформувати його систему. Передусім варто створити єдину інформаційну платформу, яка дасть змогу контролюючим органам обмінюватися даними та уникати дублювання функцій. Запровадження електронного документообігу та автоматизованої системи аналізу ризиків допоможе прискорити процеси перевірки та мінімізувати вплив людського фактора.

Також дуже важливо адаптувати законодавство відповідно до міжнародних стандартів. Додатково створити чіткі і детальні регламенти для проведення перевірок, а також встановлення зобов'язань для державних установ щодо публікації звітів про результати аудитів. Такі кроки сприятимуть не тільки підвищенню прозорості в розподілі та використанні фінансових ресурсів, але й зміцненню відповідальності осіб на керівних посадах, зокрема за порушення фінансової дисципліни.

Варто зауважити, що важливе значення відіграє система підготовки кадрів. Саме тому запровадження програм навчання та сертифікації для державних аудиторів і фінансових інспекторів сприятиме підвищенню їхньої кваліфікації та ефективності роботи.

Реформи в системі контролю фінансовими ресурсами державою є надважливим кроком до забезпечення економічної стабільності України. Впровадження сучасних технологій, удосконалення нормативно-правової бази та підвищення рівня підготовки фахівців сприятиме підвищенню довіри громадян до органів державної влади та раціональному використанню бюджетних коштів.

Висновки. Фінансова діяльність держави є основним механізмом реалізації її внутрішніх і зовнішніх функцій, що забезпечується шляхом централізованого та децентралізованого управління грошовими фондами. Дуже велике значення має ефективність державного контролю у сфері управління фінансовими ресурсами, що акумулюються в державному бюджеті та місцевих бюджетах.

Аналіз державного фінансового контролю в Україні протягом останнього десятиліття дав змогу виявити основні проблеми цієї системи. Серед них варто зазначити недостатню коорди-

націю між органами, що здійснюють контрольні функції, низький рівень цифровізації та автоматизації перевірок, наявність прогалин у нормативно-правовій базі та недостатній рівень професійної підготовки кадрів. Це значно ускладнює процес моніторингу фінансових потоків та сприяє виникненню корупційних ризиків.

Для того, щоб підвищити ефективність фінансового контролю, потрібно запровадити низку реформ. Передусім треба створити єдину систему фінансового контролю, що здійснюватиметься державою та дасть змогу забезпечити кращу взаємодію між контролюючими органами й уникнути дублювання функцій. Важливим напрямом удосконалення є застосування новітніх інформаційних технологій, а саме автоматизованих систем моніторингу, що дадуть змогу здійснювати контроль у режимі реального часу.

До того ж необхідним є реформування нормативно-правового забезпечення у системі здійснення державного контролю фінансовими ресурсами на основі розробки єдиного законодавчого акта, який би чітко регламентував функціонування системи контролю на всіх рівнях. Одним із ключових аспектів ефективного функціонування контролюючих органів залишається належне кадрове забезпечення. Для підвищення результативності їх роботи необхідно зосередити увагу на підвищенні кваліфікації фахівців, які здійснюють контрольні функції, а також на вдосконаленні механізмів матеріального стимулювання. Це сприятиме не лише зростанню професійного рівня працівників, а й підвищенню загальної ефективності контролюючих процесів.

Отже, вдосконалення фінансового контролю державою є ключовим напрямом реформування фінансової системи України, що сприятиме підвищенню прозорості, ефективності та відповідальності у використанні державних фінансових ресурсів. Впровадження сучасних інструментів контролю дасть змогу не лише оптимізувати управління бюджетними коштами, а й посилити економічну стабільність держави.

Abstract. The article reveals the essence of state financial control in Ukraine, namely during a full-scale invasion. Key challenges in the financial control system are analyzed, including insufficient coordination between supervisory authorities, low level of digitalization, and legislative gaps. The study shows the prospects for the implementation of new technologies, automation of audit and reform of legislation. Particular attention is paid to the importance of improving the professional qualifications of the system and creating a unified state financial monitoring to ensure transparency and efficiency of public finance management.

Keywords: state financial control, budgetary control, budgeting, economic security.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Попович С. О. Сутність та практичне застосування державних механізмів фінансового контролю в Україні. *Вчені записки*. 2023. № 32(3). С. 154–160.
2. Гузар Б. С., Пташник С. А., Улянич Ю. В. Бюджетування як ефективний інструмент організації фінансового контролінгу на підприємствах України. *Економічний вісник УДАУ*. 2023. № 102, ч. 2. С. 167–181.
3. Мілих Б. Р. Фінансовий контроль у сфері публічних закупівель: проблеми та перспективи: кваліфікаційна бакалаврська робота. КНЕУ, 2023. С. 74–85. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7a027ddd-33b0-431d-b728-2605b80b448f/content>
4. Довга М. О., Мельник О. П. Удосконалення правового регулювання фінансового контролю в Україні. *Науковий вісник Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2021. № 4. С. 92–97.
5. Канцур І. Г., Петренко О. С. Механізми державного фінансового контролю витрат на цифровізацію в умовах сучасних викликів. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2024. № 5. DOI: 10.32702/2307-2156.2024.5.10.
6. Залевська А. О., Кулак Є. О., Виговська Н. Г. Проблеми державного фінансового контролю в Україні. II Міжнародна науково-практична конференція з проблем вищої освіти і науки «Сучасні виклики сталого розвитку бізнесу» (5 листопада 2021 р.) / Державний університет «Житомирська політехніка». URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/11/296.pdf>
7. Погрішук Г. Б., Головай Н. М. Сучасні проблеми та перспективи розвитку державного фінансового контролю в Україні. *Економіка та суспільство*. 2022. № 46. DOI: 10.32782/2524-0072/2022-46-61.
8. Коцюрба О. Ю., Могилай А. О. Державний фінансовий контроль в Україні: проблеми та шляхи реформування. *Наукові записки Кіровоградського національного технічного університету*. 2012. Вип. 12, ч. II. С. 264–265. URL: <https://dspace.kntu.kr.ua/server/api/core/bitstreams/099872be-1e2e-4e18-ba1b-707fec85a7bd/content>
9. Піхоцький В. Ф. Державний фінансовий контроль в Україні: проблеми нормативно-правового забезпечення. *Регіональна економіка*. 2014. № 4. С. 194–204.